

KOMUNIKIMI NDERKULTUROR MIDIS VENECIES DHE SHQIPËRISË NË MESJETË NËPËRMJET TREGTISË

Dr. IRENA NDREU

Fakulteti i Gjuhëve të Huaja
Universiteti i Tiranës
irena.ndreu@unitir.edu.al

ABSTRACT

My research work is of an historic and cultural character and it focuses on the venetian trade links with Albania. Since the Medieval Times, Venice had become very rich due to its trade control with Levante and its coastal line in the Adriatic Ocean and elsewhere. It was actually well-organized at the institutional and trade level, and many indications of oriental culture were present in the artistic, architectonic, and even gastronomic area, such as: different spices, which give the city its reputation as the first marine trade city. Around one hundred and thirty christian, turkish and albanian (from the city of Shkodra) trade enterprises, were kept active in the venetian city. At that time Venice competed through the production of fabrics, woollen hats, where wool was imported from Shkodra to the rest of Italy and was used in the production of mattresses and other silk manufacture. Trade exchanges between Shkodra and Venice, contributed to the economic growth of these two countries, and according to different sources it has been referred to as the golden age. But from different research works, these riches between these two countries gradually started to be reduced.

Keywords: Venice, Albania, trade, exchanges, problems.

Frut paqeje: me një shprehje të tillë sugjestionuese Giovanni Grevembrok shoqëronte imazhin e tregtarëve shqiptarë në Venecia në repertorin e tij të çmuar të jetës dhe zakoneve, ruajtur në dorëshkrimin pranë muzeumit Correr të Venecias. (NADIN: 1995)

Në atë kohë tregtarët shqiptarë ishin shtetas të shtëpisë otomane dhe përbënin ndërmjetësin në tregtinë e Venecias me Lindjen: në Venecia prania e tyre ishte e vazhdueshme dhe në San Marco në veçanti, kujton Grevembrok, ishte e pamundur të mos ndalonin, sidomos përballë

mozaikëve të bazilikatës që aludonin “ceremoni dhe vegla orientale”. Edhe prania e tyre ishte sigurisht fryt i asaj peme të politikës veneciane me rrënjë shekullore, që kishte bërë të bashkëjetonin në qytetin pazar, në qytetin udhëkryq të tregtisë, të gjuhëve të racave zakone nga më të ndryshme, duke siguruar një bashkëjetesë paqësore midis çifutëve dhe Armenëve, Gjermanëve dhe Grekëve, Dalmatëve dhe Persianëve.

Venecianët përshkonin detin për të gjetur fitime, edhe deri në fillimet 1400, burime që nuk mund të ofronte pasiguria e tipografisë lagunare. Qëllimi kryesor i politikës veneciane në vendet e Jug-lindjes europiane, të pasur me drithëra, verëra, vaj, dru dhe metal, ishte të mbante dhe ruante hyrjen e lirë me këto territore kaq të çmuara. (MAGGIOR CONSIGLIO, Magnus, c. 13v, 1300.).

Tregtia dhe qarkullimi ashtu si dhe në shekullin XIV në Arbëri zotëroheshin nga të huajt, nga venedikasit.

Por Arbëria Venedike duke pasur marrëdhënie të vazhdueshme tregtare me venedikasit nuk përbënte një hapësirë të mbyllur ekonomike që frekuentohej vetëm nga këta tregtarë lagunarë. Kjo provincë ishte më tepër pjesë e një hapësire ekonomike që shtrihej nga grykat e Kotorit deri në Gjirin e Patras, e që kishte si porte kryesore Kotorin, Shën Shirgjin, Lezhën, Durrësin, Vlorën, Artën dhe Vonicën. (SCHMITT: 2007) Ajo frekuentohej gjithashtu nga raguzanët dhe sidomos nga fiorentinët; në një masë më të vogël nga tregtarë të tjerë italianë.

Në shekullin e XV venedikasit dhe osmanët përcaktuan në thelb ecurinë e tregtisë arbëreshe. Kështu në fillim të këtij shekulli në Arbëri të veriut zotëronte monopoli venedikas. Ky shtet u përpoq qysh me marrjen e qyteteve arbëre që t'i lidhte ato në qerthullin ekonomik venedikas; ishte e natyrshme që tregtarët venedikas të josheshin nga mundësitë e reja në Arbëri dhe të krijonin për tregtinë venedike në Arbëri, kushte më të mira për qytetarët venedikas sesa në shekullin e XIV, në kohën e princërve të vegjël e të paqëndrueshëm të Arbërisë.

Rreth vitit 1400 nën sundimet e reja të Sinjorisë, tregtarët venedikas filluan të ndjekin gjurmët e bashkëatdhetarëve të tyre, të cilët kishin bërë tregti me Arbërinë edhe në kohët e mëparshme. Ata sillnin në Arbëri stofra italiane, dhe merrnin në shkëmbin drithë dhe kripë. Kështu Nicolo Giustinian solli në vitin 1430 në Venedik një “magnam

quantitatem frumenti". Në vitin 1424 Catarina Baffo kishte blerë në Venedik për 45 dukate drithë "dal zustignan".

Strategjinë tregtare venedikase e përshkruan në mënyrë domethënëse porosia që i jep tregtari Jacobo Faxolo përfaqësuesit të tij në Arbëri: "ia Albania ivestisse in formenti ouer altre merchandtie".

Mallra të tjera si lënda drusore, mishi pastërma, putarga dhe vera thuajse nuk shfaqen në burimet. Materialin regjës për manifakturën e tekstilit, e furnizonte Arbëria e jugut, por jo veriu venedik. Nuk ndryshoi asgjë gjatë gjithë sundimit venedik në këmbimin e thjeshtë të produkteve të gatshme me prodhimet bujqësore.

Nga burimet del se lundrimi privat me anije, ndonëse më pak i dukshëm rishte po aq i rëndësishëm sa sipërmarrjet. Tregtarët venedikas që merrnin pjesë në to përdornin strategji të ndryshme. Kështu disa tregtarë venedikas i zhvillonin lidhjet e tyre tregtare me Arbërinë nëpërmjet Kotorit dhe Korfuzit, pa shkuar vetë në Arbëri.

Ndër shkëmbimet kryesore midis këtyre dy vendeve ishte dhe tregtia e drithërave dhe e kripës.

Durrësi zotëronte portin më të mirë të Arbërisë dhe shumë fortifikime; si sundimi i vetëm venedik në Arbëri të mesme ai ishte tregu i natyrshëm për drithin e zotërve arbër aq të lakmueshëm nga ultësirat e Arbërisë së ulët. Mundësia e fitimit në tregtinë e drithit ishte kaq tunduese sa që tregtarët venedikas vinin në këtë port me gjithë rreziket e mundshme. Edhe pse është e pamohueshme rënia e dalëngadaltë e Durrësit përgjatë shekullit XV, do të ishte gabim po të flitej për një shkatërrim të tregtisë; Durrësi varej fort nga marrëdhënia venedike-osmane; si "qytet fronti" ai e ndiente i pari krizën politike midis dy fuqive të mëdha.

Tregtarët venedikas e paguanin drithin e Arbërisë jo vetëm me para në dorë por përpiqen të ndërpusin në biznes edhe produkte të vetat si stof ose sapun. Nuk zgjedhin si vend të tregtisë vetëm Arbërinë Venedike por përfshijnë aty edhe sanxhakun osman në jug të hapësirës arbëre. Venediku, së paku në gjysmën e parë të shekullit 15, i mbajti me sa duket edhe në kohë të vështira pozicionet e veta në Vlorë, të ngritura nga Contarini në shekullin XIV. Blerës, transportues e ndërmjetës dalin qartë nëpërmjet dokumenteve; prodhuesit dhe shitësit, pra, ana arbëre e biznesit, mund të rrokët vetëm në vija të trasha. Kjo dëshmon se në

kontaktet e tyre me ofruesit arbër, tregtarët venedikas mbështeteshin kryesisht mbi ndërmjetës vendas, shpesh hebrenj dhe grekë, të cilët e mbajtën gjallë tregtinë edhe gjatë luftërave midis Venedikut dhe Perandorisë osmane. (SCHMITT: 2007)

Krejt ndryshe paraqitej gjendja në Arbëri të jugut: aty mbisundonte qartë elementi raguzan, sidomos pasi osmanët morën Vlorën. Tregtarët raguzanë sillnin stofra dhe blinin drithë, kripë, peshk, pastërma, lëndë regjëse e deri dhe indigo për të mbuluar nevojat raguzane. Ashtu sikurse venedikasit në veri, raguzanët përpiqeshin në jug të hapësirës arbëre të ngrinin një monopol të kripës, çka edhe e arritën në një masë të madhe.

Megjithatë fakti që karvanët e rrihnin Arbërinë e veriut edhe në kohë krizash, flet për një vijimësi mbresëlënëse të shkëmbimit rajonal të mallrave, i cili kënaqte nevojat e banorëve të malësisë që vareshin shumë nga furnizimi me kripë e drithë prej Arbërisë së ulët. Dihet shumë pak për produktet që sillnin në bregdet karvanët. Sido që të ishte, tregtia me metale, para së gjithash me plumb, të cilin e blinin venedikas, raguzanë dhe fiorentinë në Lezhë, kishte rëndësi të kufizuar.

Por përveç tregtisë që venedikasit bënë në Shqipëri e rëndësishme ishte edhe tregtia që shqiptarët bënë në Venedik.

Një vend të rëndësishëm zinin tekstilet e lidhur kjo me industrinë e lulëzuar të leshit në Venecia; prodhuesit e beretave: mjaft intensivë që tregtia që tregtarët shqiptarë, prodhues të beretave, bënë me Bosnjën, Greqinë dhe Dalmacinë. e Molmeti tërheq vëmendjen se akoma në 800-ën mund të shiheshin shumë shqiptarë duke shitur nëpër rrugët e Venecias beretat e tyre me nam; madje përmend edhe emrin e shitësit të fundit shqiptar, një farë Marco Pena, dhe lokalizon tregtinë e trashëgimtarëve të tij në një shtëpi në afërsi të San Giacomo dall’Orio, dhe përveç këtyre edhe prodhuesit e qivureve.

Un provvedimento davvero innovativo prevede che qualsiasi straniero naturalizzato cittadino veneziano potrà lavorare le “veluta, camoca, panni damasceni, brocati, et cuiscumque sortis laboreria sete auri et sete argente cuiscumque latitudinis mensura...” (SENATO MISTI, Reg. 48, c. 15v, 1410)

Që nga viti 1350, Konsujt e tregtarëve nuk e gjykonin të domosdoshme të rrisnin numrin e artizanëve. (CONSOLI DEI MERCANTI, Capitolare, b. 55, 1350. MAGGIOR CONSIGLIO, Novella, c.5.)

Tani deri në atë kohë, të huajt nuk kishin të drejtë të ushtronin disa zanate ose të paktën (COMUNE, I, c.143, 1251-1382) duhej, para se të përdornin disa materialeve të caktuara, të kërkonin lejen e qeverisë. Për të tërhequr artizanët, një vendim i Konsujve të Tregtarëve vendosi në 1358 se “çdo mjeshtër person ose nxënës i të dy gjinive, që dëshiron të vijë në Venecia për t'u bashkuar me një trup të zanateve mund ta bënte pa paguar asgjë, si dhe ata që ishin të vendosur tashmë në «Venecia». Përveç shumë marinarëve nuk mungonin tregtarë stofi, muratorë, argjendarë, prodhues kordelesh, skalitës guri, teknikë për matjen e vëllimit të varkave, dhe akoma berberë dhe furrtarë.

Gjithashtu në Venecia numëroheshin shumë shqiptarë mjeshtër të xhamit, siç është dëshmia e fundit të 400-ës e Nicolo di Biagio, shqiptar në Murano, i cili vazhdonte si me thënë suksesin e fabrikës së xhamit “Alla Pigna” që drejtohej pikërisht nga një familje shqiptare që nga dekadat e para të 400-ës; si dhe tregtarë shqiptarë shumë aktivë në tregtinë e vajit. (NADIN:1995)

Nga kërkimet e bëra mësojmë se nga marrëdhëniet tregtare që Venecia ka pasur që në kohën e Republikës, me Shqipërinë, kanë qenë themeluar në Venedik rreth njëqind e tridhjetë kompani tregtare të krishtera, turke dhe shqiptare nga qyteti i Shkodrës, të cilat me shkëmbimin e prodhimeve ndërmjet këtyre vendeve, ruanin aktiv dhe fitimprurëse tregun.

Lëvizja vjetore e këtij tregu, prodhonte vlerën e rreth 100,000,000 *lira veneto* siç provohej atëherë nga statistikat konsullore dhe doganore.

Në atë kohë Venecia shkëlqente në prodhimin e pëlhurave dhe kapelave të leshta që përdorehin në Levante, kadife, brokadë si dhe prodhime të tjera të mëndafshit; shkëlqente gjithashtu në prodhimet e shumta dhe të ndryshme të industrisë indigjene.

Ndërkohë përveç tregtisë së materialeve dhe tekstileve të ndryshme mund të themi se një vend të veçantë gjatë gjithë kësaj periudhe zuri edhe tregtia me arratiakët shqiptarë drejt brigjeve të Italisë dhe në veçanti drejt Venedikut. Për disa funksionarë mjerimi i arratiakëve ishte

një mundësi e shkëlqyer për fitim. Autoritete të korruptuara punonin krah për krah me trafikantët: arkëtari i Lezhës arriti të kalonte rreth 10.000 refugjatë nëpërmjet portit të Durrësit; prej secilit ai mori nga dy groshë, pavarësisht nëse udhëtimi shkonte për në Venedik ose drejt Pulias. Nxirrnin gjithashtu fitim prej mjerimit edhe kapitenët e anijeve të vogla tregtare: njihen prej dosjeve gjyqësore emrat e disave, si për shembull Polo Luzia, i cili pruri në dy udhëtime 150 arbër në Itali; Stefani prej Lezhe dhe pronari i anijeve Piero Bianco, që transportuan 100 refugjatë; Latoty, i cili transportoi për në Venedik 150 arbër për një groshë. Por megjithatë nuk kishte shumë anije dhe çmimi për një udhëtim u ngjit në tre lira *di piçojl* për person. (SCHMITT: 2007)

Siç u përmend edhe më lart pjesët e importuara në Venedik ishin nga më të ndryshmet, si prodhimet prej leshi të Shkodrës, në ditët e sotme të njohura në gjithë Italinë për përdorimin e tyre në dyshekë, tjetër lloj leshi më fin, për përdorimin e fabrikave, qirinj, lëkurë lepurit dhe të llojeve të ndryshme kafshësh, mëndafsh i përpunuar dhe shumë artikuj të ndryshëm të prodhimit shqiptar; dhe në fund importimet më të shquara që binin më shumë në sy ishin shumat e parave në flori dhe argjend, kështu kishte ngelur proverbiale sasia e madhe e monedhave veneto që në atë kohë silleshin nga Shkodra në Venecia. Tregtari i pasur turko-shkodran, Roi, nuk nisej nga vendi i tij për të hyrë në Venecia, ku brenda 6 muajsh përmbushte xhiron e tij të pazareve dhe sillte përveç sasive të mëdha të mallrave të ndryshme, pa shumën e spikatur e njëqindmijë zecchini dukati. Kështu shitësi tjetër i pasur dhe i krishterë, Melgusci, gjithashtu nga Shkodra, gjashtëdhjetëmijë; dhe pastaj vinin të tjerë, me shuma më të vogla. Kjo quhej, për të dy vendet, edhe koha e floririt.

Fatkeqësisht, ky treg që sillte njëherësh shumë fitime në sheshin e Venecias, pakësonte gradualisht pasurinë e Shqipërisë, por marrëdhëniet tregtare kanë vazhduar deri në ditët e sotme.

Sidoqoftë, ne duhet të kujtojmë se Venecia donte të ishte pronar dominues i brigjeve dalmate dhe shqiptare, për arsye të dukshme strategjike që lidhen me politikën e saj ekonomike, pra shkaqet e shtrirjeve veneciane, në shekullin e katërmëdhjetë janë motivuar nga shkaqe të rendit ekonomik (THIRIET, 1968).

BIBLIOGRAFIA

- BETTINI SERGIO, (1933) *Orme d'Italia e di Venezia nell'alta Albania*, in "Rivista di Venezia" XII
- CONSOLI DEI MERCANTI, Capitolare, b. 55, 1350. MAGGIOR CONSIGLIO, Novella, c.5.
- COMUNE, I, c.143, 1251-1382 "Quod nullus forensis sit passator".
- F. THIRIET, (1968), Quelques réflexions sur les entreprises vénitiennes dans les pays du Sud-Est Européen, "R.E.S.E.E.", 3, (395-400).
- G. FEDALTO, (1977) *Le minoranze straniere a Venezia tra politica e legislazione* Firenze.
- L. NADIN, (1995) *Venezia e Albania: tracce di antichi legami* Agfol (3).
- G. FEDALTO, (1967) *Ricerche storiche sulla posizione giuridica ed ecclesiastica dei greci a Venezia nei secoli XV e XVI*, Firenze
- O. SCHMITT, (2007) *Arbëria Venedike 1392 – 1479 shqip nga Ardian Klosi* Tiranë (556).
- SENATO MISTI, Reg. 48, c. 15v, 1410. MAGGIOR CONSIGLIO, Magnus, c. 13v, 1300.
- L. NADIN (2008) *Migrazioni e integrazione: il caso degli albanesi a Venezia (1479-1552)*, Roma, Bulzoni.